PARADIGMA, No.2, 2026, səh.12-18
https://doi.org/10.30546/30015.2026.001.02.308

SİYASİ METAFORLARIN KONSEPTUAL XƏRİTƏSİ

R.Ə. Məmmədova
Azərbaycan Universiteti, Ceyhun Hacıbəyli, 71, Bakı, Azərbaycan
e-mail: royamammadofa@gmail.com

Xülasə. Məqalədə Azərbaycan və ingilis dillərində siyasi diskursda metaforların koqnitiv-semantik xüsusiyyətləri araşdırılır. Burada siyasi metaforun nitqdə yalnız üslubi bəzək olmadığı, sosial reallığı konseptuallaşdırıb dinləyicinin hadisələrə münasibətini yönləndirən və ideoloji yanaşmanı daha təsirli edən mexanizm olduğu ortaya qoyularaq müzakirə edilir. Tədqiqatda son illərin nəzəri və tətbiqi mənbələrinə, o cümlədən konseptual metafor nəzəriyyəsinin genişləndirilmiş variantlarına, siyasi çərçivələmə araşdırmalarına, korpus və süni intellekt əsaslı metafor tədqiqatlarına yer verilir. Material kimi Azərbaycan və ingilis siyasi diskursunda 2024-2025-ci illərə aid rəsmi çıxışlar, siyasi bəyanatlar və müqayisəli elmi araşdırmalar əsas götürülür. Təhlil göstərir ki, hər iki dildə "siyasət mübarizədir", "inkişaf yoldur", "dövlət quruluşdur" və "gələcək işıqdır" kimi modellər fəal işlənir. Bununla belə, Azərbaycan siyasi diskursunda dövlətçilik, suverenlik, quruculuq və milli birlik metaforları daha güclü tarixi-mədəni semantikaya malikdir; ingilis siyasi diskursunda isə rəqabət, liderlik, azadlıq, yenilənmə və böhran çərçivələri daha geniş yayılmışdır.

Açar sözlər: Siyasi diskurs, konseptual metafor, koqnitiv dilçilik, metaforik çərçivələmə.

Giriş

Müasir dilçilikdə metafor anlayışı yalnız bədii təsvir vasitəsi kimi deyil, insanın abstrakt hadisələri dərk etmə mexanizmi kimi izah olunur. Konseptual metafor nəzəriyyəsinə görə insan çox zaman mürəkkəb və mücərrəd anlayışları daha konkret təcrübə sahələri vasitəsilə qavrayır; bu səbəbdən metafor dilin səthi elementi deyil, düşüncənin təşkilində iştirak edən əsas koqnitiv vasitədir [1]. Koqnitiv dilçilikdə son illər bu yanaşma daha da genişləndirilmiş, metaforun yalnız iki konseptual sahə arasında xəritələnmə deyil, həm də kontekst, diskurs, mədəni yaddaş və kommunikativ məqsədlərlə bağlı dinamik proses olduğu göstərilmişdir [2].

Siyasi diskurs metaforların ən fəal işlədiyi sahələrdən biridir. Siyasi nitq yalnız faktların təqdimatı ilə məhdudlaşmır; o, auditoriyanın hadisələri hansı çərçivədə görməsini, siyasi aktorları necə dəyərləndirməsini və gələcək fəaliyyətə hansı emosional münasibətlə yanaşmasını formalaşdırır. Siyasi metaforların təsiri məhz burada üzə çıxır: onlar mürəkkəb prosesləri sadələşdirir, siyasi mövqeyi legitimləşdirir, kollektiv yaddaşı aktivləşdirir və ictimai rəyin istiqamətlənməsində iştirak edir [4].

Son illərdə siyasi metaforların öyrənilməsi daha çox multidissiplinar xarakter almışdır. Ənənəvi koqnitiv-semantik təhlillə yanaşı, korpus dilçiliyi, neyron metafor aşkarlanması,

media diskursu tədqiqatları və böyük dil modelləri əsasında avtomatik metafor təhlili kimi yeni yanaşmalar inkişaf etməkdədir. Məsələn, böyük həcmli siyasi sosial media korpusları üzərində aparılan tədqiqatlar metaforların auditoriya reaksiyası və ideoloji mövqe ilə əlaqəsini göstərmişdir [5]. 2024-cü ildə xəbər-redaksiya mətnləri əsasında aparılmış araşdırma isə metaforların siyasi çərçivələmə gücünün ideoloji qruplar üzrə fərqli qavranıldığını ortaya çıxarmışdır [6].

Azərbaycan və ingilis dillərində siyasi diskursun müqayisəli öyrənilməsi həm ümumbəşəri koqnitiv modelləri, həm də milli-mədəni fərqləri aşkara çıxarmaq baxımından aktualdır. Azərbaycan siyasi diskursunda müstəqillik, suverenlik, ərazi bütövlüyü, dövlət quruculuğu və inkişaf xətti kimi mövzular metaforik modellərin əsas hədəf sahələrini təşkil edir. İngilis siyasi diskursunda isə demokratiya, azadlıq, liderlik, böhran, rəqabət və iqtisadi dirçəliş kimi sahələr metaforik çərçivələmənin mərkəzində dayanır. Bu məqalənin məqsədi həmin oxşar və fərqli cəhətləri koqnitiv-semantik aspektdə təhlil etməkdir.

Tədqiqat

Tədqiqatın nəzəri əsası konseptual metafor nəzəriyyəsinə və siyasi metaforların diskursiv çərçivələmə funksiyasına söykənir. Bu yanaşmada metafor mənbə sahə ilə hədəf sahə arasında sistemli əlaqə kimi izah olunur. Mənbə sahə daha konkret və gündəlik təcrübəyə yaxın olur; hədəf sahə isə daha abstrakt siyasi anlayışı bildirir. Məsələn, “inkişaf yoldur” modelində yol mənbə sahəsi başlanğıc, istiqamət, maneə, sürət və məqsəd elementlərini inkişaf anlayışına bağlayır. Beləliklə, siyasi inkişaf ardıcıl və məqsədyönlü hərəkət kimi qavranılır [8], [7].

Metaforik çərçivələmə siyasi diskursda xüsusilə mühümdür, çünki eyni hadisə müxtəlif metaforlar vasitəsilə fərqli şəkildə təqdim edilə bilər. Böhran “fırtına” kimi təqdim ediləndə idarəetmə və sabitlik ehtiyacı ön plana çıxır; böhran “müharibə” kimi təqdim ediləndə düşmən, müdafiə və səfərbərlik məntiqi güclənir; böhran “imtahan” kimi təqdim ediləndə isə dözüm, məsuliyyət və nəticə ideyası aktuallaşır. Musolffun siyasi metafor araşdırmalarında göstərildiyi kimi, siyasi metaforlar təkcə fərdi ifadələr deyil, çox vaxt müəyyən ssenarilər və qiymətləndirici süjetlər yaradır [11], [10].

Məqalənin materialı iki əsas istiqamətdə seçilmişdir. Birinci istiqaməti Azərbaycan siyasi diskursuna aid rəsmi çıxış və sənədlərdə işlənən metaforik modellər təşkil edir. Burada 2024-cü ildə dövlət suverenliyi və yeni tarixi mərhələ ilə bağlı çıxışlar, 2025-ci ildə beynəlxalq platformalarda səslənən siyasi mətnlər və inkişaf strategiyası diskursu nəzərə alınmışdır [6]. İkinci istiqaməti ingilis siyasi diskursu təşkil edir; burada 2025-ci il ABŞ siyasi ritorikasında işlənən yenilənmə, mübarizə, qoruma, dirçəliş və milli gələcək metaforları müqayisə üçün götürülmüşdür [16], [3].

Metodoloji baxımdan məqalədə təsviri, müqayisəli, koqnitiv-semantik və diskurs təhlili üsullarından istifadə olunur. Təsviri metod metaforik ifadələrin mətn daxilində müəyyənləşdirilməsinə, koqnitiv-semantik metod mənbə və hədəf sahələr arasındakı xəritələnmənin açılmasına, müqayisəli metod iki dil üzrə oxşar və fərqli cəhətlərin sistemləşdirilməsinə, diskurs təhlili isə metaforların ideoloji və praqmatik funksiyalarının izahına xidmət edir. Müasir siyasi diskursun rəqəmsal mühitdə genişlənməsi nəzərə alınaraq son illərin korpus və süni intellekt əsaslı metafor tədqiqatları da metodoloji kontekst kimi diqqətə alınır [12], [14], [9], [13]

Azərbaycan siyasi diskursunda “inkişaf yoldur” modeli xüsusi məhsuldarlığa malikdir. “Yol”, “mərhələ”, “istiqamət”, “qarşıya qoyulan hədəf” kimi leksik vahidlər siyasi inkişafın ardıcıl, planlı və məqsədə yönəlmiş proses kimi qavranılmasına şərait yaradır. Bu model dövlət strategiyası, iqtisadi inkişaf, regional bərpa və modernləşmə mövzularında xüsusilə fəaldır. Məsələn, 2024-cü ilə aid rəsmi çıxışlarda “yeni era” və müasir tarixdə yeni mərhələ ideyası siyasi reallığın dönüş nöqtəsi kimi təqdim olunur [5]. Bu cür ifadələr təkcə zaman göstəricisi deyil, həm də kollektiv hərəkət istiqamətini bildirən koqnitiv modeldir.

“Dövlət quruluşdur” metaforu Azərbaycan siyasi diskursunda dövlətçilik və institusional sabitlik ideyasını gücləndirir. “Təməl”, “quruculuq”, “bərpa”, “dirçəliş”, “yenidənqurma” kimi vahidlər dövlətin və cəmiyyətin planlı şəkildə inşa edilən struktur kimi təsəvvür edilməsinə imkan verir. Xüsusilə işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası ilə bağlı diskursda quruculuq metaforu həm maddi infrastruktur, həm də siyasi-mənəvi bütövlük mənası daşıyır. Bu modeldə dövlət yalnız idarəetmə aparatı kimi deyil, ümumi ev, ortaq məkan və kollektiv gələcək layihəsi kimi qavranılır [6].

İngilis siyasi diskursunda mübarizə və rəqabət metaforları daha çox demokratiya, iqtisadiyyat, sərhəd təhlükəsizliyi və seçki mübarizəsi kimi sahələrdə işlənir. ABŞ siyasi nitqlərində “fight”, “battle”, “defend”, “reclaim” kimi fellər abstrakt siyasi hədəfləri aktiv hərəkət və qarşıdurma məntiqinə çevirir. 2025-ci il inauqurasiya nitqində “sovereignty will be reclaimed” tipli ifadə suverenliyi geri alınan siyasi dəyər kimi təqdim edir [16]. Burada mənbə sahə mübarizə və mülkiyyətin bərpasıdır, hədəf sahə isə dövlətin siyasi iradəsi və milli prioritetidir.

İngilis siyasi diskursunda “gələcək işıqdır” və “yenilənmə başlanğıcdır” modelləri də güclüdür. “Golden age”, “renewal”, “future”, “flame” kimi ifadələr gələcəyi emosional optimizm və yeni başlanğıc çərçivəsində təqdim edir. Bidenin 2025-ci il vida müraciətində “keeper of the flame” tipli metaforik quruluş demokratiyanı qorunmalı olan işıq və mənəvi irs kimi təqdim edir [3]. Bu cür metaforlar siyasi məsuliyyəti yalnız dövlət aparatının deyil,

vətəndaşların da üzərinə yükləyir və auditoriyanı mənəvi davamlılıq ideyası ətrafında birləşdirir.

Müqayisə göstərir ki, Azərbaycan və ingilis dillərində metaforik modellərin bir hissəsi universal təcrübəyə əsaslanır. Yol, bədən, mübarizə, bina və işıq kimi mənbə sahələri insanın gündəlik fiziki təcrübəsində mühüm yer tutur. Ona görə də bu sahələr müxtəlif dillərdə oxşar koqnitiv modellər yaradır. Bununla belə, həmin modellərin siyasi mətnlərdə aktivləşmə dərəcəsi və ideoloji yükü eyni deyil. Azərbaycan diskursunda suverenlik və dövlət quruculuğu ilə bağlı metaforlar daha çox tarixi bərpa, milli birlik və ərazi bütövlüyü semantikası ilə əlaqələnir; ingilis diskursunda isə demokratiyanın müdafiəsi, siyasi rəqabət və liderlik çərçivələri daha geniş yer tutur [2], [3].

Son illərin tədqiqatları göstərir ki, siyasi metaforların təsiri yalnız mətn daxilində deyil, həm də rəqəmsal kommunikasiya mühitində ölçülə bilir. Böyük həcmli siyasi sosial media korpuslarında aparılmış təhlillər metaforik ifadələrin auditoriya reaksiyasını artırmaq potensialını göstərmişdir [12]. 2024-cü il NAACL tədqiqatında siyasi redaksiya mətnlərində metaforların liberal və konservativ auditoriyalarda fərqli təsir yaratdığı qeyd edilir [14]. Bu nəticələr siyasi metaforların yalnız linqvistik deyil, həm də sosial-psixoloji və kommunikativ hadisə olduğunu təsdiqləyir.

Süni intellekt və böyük dil modellərinin tətbiqi metafor tədqiqatlarında yeni mərhələ açır. 2025-ci ildə Trump diskursu üzərində aparılmış bir araşdırmada böyük dil modellərindən siyasi metaforların avtomatik müəyyənləşdirilməsi və şərhi üçün istifadə olunmuş, hərəkət, istiqamət, xəstəlik, sağlamlıq və güc kimi mənbə sahələrinin siyasi emosiyaları yönləndirmədə rolu göstərilmişdir [9]. Azərbaycan və ingilis siyasi diskursunun korpus və süni intellekt əsaslı müqayisəsinə yönələn son tədqiqatlar da bu istiqamətin gələcəkdə daha əhəmiyyətli olacağını göstərir [13].

Bununla belə, avtomatik metodlar insan tərəfindən aparılan koqnitiv və kontekstual təhlili tam əvəz etmir. Siyasi metaforun mənası çox vaxt yalnız leksik vahiddən deyil, tarixi kontekstdən, danışanın siyasi mövqeyindən, auditoriyanın gözləntisindən və mətnin ümumi ideoloji strukturundan asılı olur. Buna görə də metaforların təhlilində keyfiyyət əsaslı diskurs təhlili hələ də vacibdir. Avtomatik metodlar geniş materialı sürətlə emal etməyə kömək etsə də, mənbə-hədəf xəritələnməsinin mədəni və ideoloji izahı tədqiqatçının analitik şərhini tələb edir [11], [9], [15].

Tədqiqat nəticəsində müəyyən olunur ki, siyasi metaforların əsas funksiyaları dörd istiqamətdə qruplaşdırıla bilər. Birincisi, onlar mürəkkəb siyasi hadisələri konseptuallaşdırır və auditoriya üçün anlaşıqlı edir. İkincisi, metaforlar qiymətləndirmə funksiyası daşıyır: hadisəni

müsbət, mənfi, təhlükəli, ümidverici və ya zəruri kimi təqdim edir. Üçüncüsü, onlar legitimləşdirmə mexanizmi kimi çıxış edir və siyasi qərarların məntiqini əsaslandırır. Dördüncüsü, metaforlar identiklik yaradır; xalqı, dövləti və gələcəyi ortaq təsəvvürlər sistemində birləşdirir [4], [1], [10].

Azərbaycan siyasi diskursunda bu funksiyalar ən çox dövlətçilik və milli birlik sahəsində müşahidə olunur. Suverenlik "bərpa edilən bütövlük", inkişaf "irəliyə aparan yol", dövlət "qurulan və möhkəmləndirilən struktur", xalq isə "vahid bədən" kimi konseptuallaşdırılır. İngilis siyasi diskursunda isə demokratiya "qorunan dəyər", iqtisadiyyat "dirçələn mexanizm", dövlət "idarə olunan gəmi" və gələcək "işıqlı başlanğıc" kimi təqdim edilir. Bu oxşarlıq və fərqlər göstərir ki, siyasi metaforlar həm ümumi insan təcrübəsinə, həm də konkret milli-siyasi kontekstə əsaslanır.

Nəticə

Aparılan təhlil göstərir ki, Azərbaycan və ingilis dillərində siyasi diskursda metaforlar abstrakt siyasi anlayışların konseptuallaşdırılmasında mühüm rol oynayır. Metafor siyasi nitqin sadəcə obrazlılığını artırmır; o, hadisənin hansı çərçivədə başa düşüləcəyini müəyyənləşdirir, auditoriyanın emosional münasibətini formalaşdırır və siyasi mövqenin legitimləşdirilməsinə xidmət edir. Bu baxımdan metafor siyasi kommunikasiya prosesinin əsas koqnitiv və praqmatik alətlərindən biri hesab olunmalıdır.

Müqayisəli təhlil Azərbaycan və ingilis siyasi diskurslarında bir sıra ortaq modellərin mövcud olduğunu göstərdi. "siyasət mübarizədir", "inkişaf yoldur", "dövlət quruluşdur", və "gələcək işıqdır" modelləri hər iki dildə aktivdir. Bu oxşarlıq insanın bədən, məkan, hərəkət, qarşıdurma və işıq təcrübələrinin ümumbəşəri xarakter daşıması ilə izah oluna bilər. Lakin həmin modellərin konkret siyasi mətnlərdə işlənmə səbəbi, intensivliyi və ideoloji funksiyası milli-mədəni kontekstdən asılı olaraq dəyişir.

Azərbaycan siyasi diskursunda metaforlar daha çox dövlətçilik, suverenlik, ərazi bütövlüyü, bərpa və quruculuq semantikası ilə bağlıdır. İngilis siyasi diskursunda isə demokratiyanın qorunması, siyasi rəqabət, iqtisadi yenilənmə və gələcək vizyonu kimi çərçivələr ön plana çıxır. Son illərin tədqiqatları göstərir ki, siyasi metaforların öyrənilməsi artıq yalnız klassik semantik təhlillə məhdudlaşmır; korpus, media, sosial şəbəkə və süni intellekt əsaslı yanaşmalar bu sahəyə yeni metodoloji imkanlar gətirir. Buna baxmayaraq, metaforun mədəni, tarixi və ideoloji mənasının açılması üçün keyfiyyət əsaslı diskurs təhlili hələ də zəruri olaraq qalır

Ədəbiyyat

1. Allahverdiyeva A. (2024). Conceptualization and its metaphorical representation in political discourse. Linguistic Researches, No. 2 (2024). Published: 31.01.2025.
2. Bayramova T. (2023). A Comparative Investigation of Conceptual Metaphors in Azerbaijani vs English Political Discourse: American and Azerbaijani Presidential Speeches. Khazar University DSpace.
3. Biden J. R. (2025). Farewell Address to the Nation. The American Presidency Project, 15 January 2025. / [Elektron resurs] / - 8 iyun, 2026. URL: https://www.presidency.ucsb.edu/documents/farewell-address-the-nation
4. Cap P. (Ed.). (2023). Handbook of Political Discourse. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
5. Əliyev İ. (2024). Ilham Aliyev was interviewed by local TV channels. President.az, 10 January 2024. / [Elektron resurs] / - 8 iyun, 2026. URL: https://president.az/en/articles/view/63017
6. Əliyev İ. (2025). Speech by Ilham Aliyev at the 80th session of the UN General Assembly. President.az, 25 September 2025. / [Elektron resurs] / - 8 iyun, 2026. URL: https://president.az/en/articles/view/
7. Kövecses Z. (2020). Extended Conceptual Metaphor Theory. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781108859127.
8. Lakoff G., Johnson M. (1980). Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press.
9. Meng H., Li X., Sun J. (2025). Large language models prompt engineering as a method for embodied cognitive linguistic representation: a case study of political metaphors in Trump’s discourse. Frontiers in Psychology, 16, 1640455. DOI: 10.3389/fpsyg.2025.1640455.
10. Musolff A. (2016). Political Metaphor Analysis: Discourse and Scenarios. London: Bloomsbury Academic.
11. Musolff A. (2023). Metaphorical framing in political discourse. In: Cap P. (Ed.), Handbook of Political Discourse. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, pp. 145-163.
12. Prabhakaran V., Rei M., Shutova E. (2021). How Metaphors Impact Political Discourse: A Large-Scale Topic-Agnostic Study Using Neural Metaphor Detection. Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media, 15(1), pp. 503-514. DOI: 10.1609/icwsm.v15i1.18075.

13. Sadigova G. (2026). A Corpus- and AI-Based Comparative Analysis of Metaphors in Azerbaijani and English Political Discourse. Conference paper, Uzbekistan State World Languages University.
14. Sengupta M., El Baff R., Alshomary M., Wachsmuth H. (2024). Analyzing the Use of Metaphors in News Editorials for Political Framing. Proceedings of NAACL-HLT 2024, Mexico City, pp. 3621-3631. DOI: 10.18653/v1/2024.naacl-long.199.
15. Steen G. J., Dorst A. G., Herrmann J. B., Kaal A. A., Krennmayr T., Pasma T. (2010). A Method for Linguistic Metaphor Identification: From MIP to MIPVU. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
16. Trump D. J. (2025). The Inaugural Address. The White House, 20 January 2025. / [Elektron resurs] / - 8 iyun, 2026. URL: https://www.whitehouse.gov/remarks/2025/01/the-inaugural-address/

CONCEPTUAL MAPPING OF POLITICAL METAPHORS

R.A. Mammadova, A.Y. Mammadov
Azerbaijan University, Jeyhun Hajibeyli, 71, Baku, Azerbaijan

Abstract. The article examines the cognitive-semantic features of metaphors in Azerbaijani and English political discourse. Political metaphor is treated not as a decorative rhetorical device, but as a cognitive mechanism that frames social reality, organizes ideological evaluation, and influences audience perception. The study relies mainly on recent research on conceptual metaphor theory, metaphorical framing, corpus-based political discourse analysis, and AI-assisted metaphor identification. The comparative analysis shows that both Azerbaijani and English political discourse actively employ the models politics in struggle, development is a path, the state is a construction, and the future is light. At the same time, Azerbaijani political discourse gives greater emphasis to sovereignty, state-building, restoration, and national unity, whereas English political discourse more frequently foregrounds competition, democracy, leadership, renewal, and crisis management. The results confirm that political metaphors combine universal embodied experience with culture-specific ideological meanings.

Keywords: Political discourse, conceptual metaphor, cognitive linguistics, metaphorical framing.